

TÜRK DEVLET ÜNİVERSİTELERİNDE DEĞERLERİN ANALİZİ

Mehmet Metin ARSLAN

Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kırıkkale

Özet

Üniversitelerin stratejik planları desenlenirken misyonunun ve vizyonunun gerçekleşebilmesi için temel değerlerinin belirlenmesi gerekir. Her üniversitenin bir değerler seti vardır. Bu değerler seti, örgütsel kültürün ve kimliğin gelişiminde ve güçlendirilmesinde önemli araçlar olarak görülür. Bu özellikleri nedeniyle örgütsel değerlerin araştırılmasının gerekliliği düşüncesiyle Türkiye'deki devlet üniversitelerinin değerler setinin ulusal bağlamda analizi yapılmıştır. Önce örgütsel değerlerle ilgili kuramsal bir çerçeve sunularak üniversitelerin temel değerlerinin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. 41 devlet üniversitesinin stratejik planında ortak 40 temel değer belirlenmiştir. Bu değerler kişiler, süreçler ve performans ile ilgili olarak kategorize edilmiştir. Ayrıca bu değerlerin Anayasa ve kanunlarda belirtilen eğitimle ilgili değerlerle benzer ve farklılaşan yanları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Devlet üniversiteleri, Stratejik plan, Değerler, Örgütsel değerler,*

THE ANALYSIS OF VALUES IN TURKISH STATE UNIVERSITIES

Abstract

While the strategic plans of the universities are being figured, it is needed to define its basic values in order to actualize its mission and vision. Each university has a set of values. This set of values is considered as important means of improving and strengthening the organizational culture and identity. Because of these characteristics, in regard of the idea that it is necessary to research the organizational values, the set of values of the state universities in Turkey is analyzed through national concept. First by providing an academic frame about the organizational values it is tried to emphasize the importance of the basic values of the universities. 40 common basic values are defined in the strategic plans of 41 state universities. These values are categorized in terms of people, processes and performance. Besides, the similar and differentiating aspects of these values from the educational values determined in the Constitution and the laws are examined.

Key words: *State universities, Strategic plan, Values, Organizational values*

1. Problem

Çağdaş yönetim anlayışı içerisinde “Geleceğe Stratejik Bakış” stratejik yön, politika tasarımı ve hizmet arzına ilişkin konularda çevresel faktörleri odak unsur olarak görmeyi, geleceği doğru tahmin etmeyi, karşılaşılan sorunları çözebilmeyi kolaylaştıran ve değişim sürecinde etkili bir yaklaşım olarak görülmektedir (1), (2),(3). Bu yaklaşım, değişme isteğinde ve değişime uyum sağlama çabasında olan örgütlerin amaç, yapı, süreç ve işlevlerini yeniden değerlendirmelerini ve gelişmelere koşut olarak yeniden yapılandırılmalarını kaçınılmaz kılmaktadır.

Geleceğe stratejik bakış yaklaşımını tercih eden örgütler misyon, vizyon ve değerlerini ifade ederek örgütsel temellerini oluştururlar. Örgütsel temeller oluşturulmadan örgütü varmak istediği hedeflere ulaştıracak stratejik yönetimin planlama sürecinin başlatılmasının doğru olmadığı açıktır. Çünkü stratejik plan desenlenirken örgütsel temellerin objektif olarak belirlenmesi stratejik planın başarısında belirleyici rol oynamaktadır. Örgütsel temeller birbirinden doğrudan etkilenen aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar örgütün varlık nedeni olan misyonu ile örgütün ideal geleceğini sembolize eden vizyonunun yanında yer alan temel değerleri ve ilkeleridir. Vizyon ve misyonun gerçekleşebilmesi için temel değerlerin ve ilkelerin belirlenmesi gerekir. Değerler nelerin önemli ve yararlı, nelerin yararsız olduğunu belirtirken; ilkeler, örgütün paydaşlarınca benimsenebilecek ortak değerleri ifade eder (4).

Örgüt kültürünün ve kimliğinin oluşmasına rehberlik eden temel değerler, örgütün yaşam biçimine anlam veren önemli davranış kalıplarıdır. Örgütsel davranışta anahtar bir öge kabul edilen temel değerler setini analiz etmek, örgütün kimliğini tanımlayan temel varsayımları belirlemekten geçer. Çünkü örgüt kültürünü tanımlayabilmenin en zor yanı, paydaşların neye değer verip neye inandıklarını ve bu inançlarının hangi varsayıma dayandığının analizidir. Bir organizasyonda kurum kültürünün ve dolayısıyla temel değerlerin oluşması zaman alır. Kurum kültürü kapsamında temel değerler kişiler ve örgütler için neyin önemli olduğunu belirten ve örgütün temel varlığını oluşturan, tanımlamalardır.

Her örgütün bir değerler seti vardır. Örgütün çevresinde kabul gören değerler seti; temel normlar, varsayım ve inançlar bütünüdür. Ortak bir değer sistemi olarak oluşan örgütsel değerler setinin kesin bir kategorizasyonu bulunmamakla birlikte Ro-keach, kişisel ve örgütsel değerleri (iş değerleri) amaçsal ve araçsal olarak sınıflandırmaktadır (5). Başaran ise örgütün değerlerini nesne, işlem, fikir ve/veya eylemin değerlendirilmesinde araç olarak kullanıldığını belirterek, *öz* (evrensel), *özel* (birim ve kümelerce geliştirilen), *seçimlik* ve *geçici* değerler olarak gruplamaktadır (6). Erdem de üniversitelerde olması gereken değerlerin; *bireysel değerler*, *insani değerler* ve *etik değerler* olarak sınıflandırılmasının uygun olacağını belirtmiştir (7). Bunlardan hareketle örgütün değerleri *kişiler*, *süreçler*, *performans* temel alanlarına ilişkin olarak kategorize edilebilir. Bu değerler örgüt çalışanlarına ve paydaşlarla ilişkilere yönelik **kişiler** ile ilgili değerler; örgütün yönetim, karar alma, hizmet üretim sürecine

ilişkin **süreçler** ile ilgili değerler; örgütün ürettiği hizmet ve/ veya ürünlerin kalitesine yönelik beklentiler içeren **performans** ile ilgili değerler olarak gruplanabilir (2).

Örgütsel temel değerler her alanda olduğu gibi eğitim alanında da stratejik bir yaklaşımla belirlenmektedir. Eğitim örgütlerinin çeşitli değerlere sahip olma özelliği nedeniyle örgütsel değerler, örgütsel boyutlarda değişimi yönlendiren standartlar olarak işlev görmek ve bu özelliklerden dolayı eğitim örgütleri temel değerleriyle betimlenmektedir (8), (9). Üniversiteleri betimlenmesinde de temel değerler; çalışma felsefesini, çalışmalara temel teşkil eden ilkeler ile standartlar ve idealleri, paydaşlar tarafından benimsenen değerler ve inançları ifade eden güçlü araçlar olarak görülmektedir (2). Bununla beraber, yönetim sürecinin her aşamasında özellikle de karar vermede yönetime rehberlik etmesi bakımından önemlidir (10).

Ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler ile bilgi toplumu olma yolundaki gelişmeler üniversitelerden daha nitelikli hizmet beklentisinin artmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda her ülke üniversitelerinde kalite standartlarının oluşturulması ve uluslararası uyumun sağlanabilmesi amacıyla kendi yükseköğretim sistemlerini gözden geçirmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de 2002 yılında başlatılan “Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Kontrol Çalışmaları” 2005 yılında “Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Süreci” olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu yeni yaklaşım, yükseköğretimde stratejik planlama uygulamalarında üniversitelerin kendi örgütsel temellerine (misyon, vizyon ve temel değerler) dayalı stratejik yapılanmalarını ve bu çerçevede kalite düzeylerini geliştirme çalışmalarını öngörmektedir. Üniversiteler stratejik planlama öncesi örgütsel temellerini belirleyerek süreci başlatmışlardır. Üniversitelerde bu süreç devam ederken 2003 yılında 5018 sayılı yasayla yürürlüğe konan “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda yer alan Stratejik Planlamaya İlişkin Hükümler kamu idarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik”, 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Bir yanda Yükseköğretim Kurumunca uygulamaya konulan periyodik izleme ve iyileştirme amaçlı üniversiteleri geliştirme süreci, diğer yandan kamu mali yönetimi reformları çerçevesinde üniversitelerde mali disiplini sağlamak, hesap verme sorumluluğunu geliştirmek amaçlı mali kontrol süreci stratejik planlar hazırlanarak başlatılmıştır (2), (11).

Üniversitelerin Yükseköğretim Kurumunun belirlediği usul ve esaslara göre hazırladıkları stratejik planlarının **Kurumsal Temeller** başlığı altındaki misyon, vizyon ve temel değerlerle; kamu mali reformu usul ve esaslarına yönelik hazırlanan misyon, vizyon ve temel değerlerin arasındaki çelişki dikkat çekicidir. Planlarda değerlerle ilgili inceleme yapıldığında, birincisinde olmayan değerler ikincisinde yer almakta ya da birincisinde yer alan değerler ikinci planda görülmemektedir. Örgütün kurumsal kimliğinin oluşmasına katkıda bulunan, örgütün örgütsel ilkeleri ve davranış kuralları ile yönetim biçimini ifade eden temel değerlerinin birkaç ayda değişmesi bazılarının değerler setinden çıkarılıp bazılarının eklenmesi manidar görülmektedir.

Örgütsel kültürün ve kimliğin gelişiminde ve güçlendirilmesinde güçlü araçlar olarak görülen temel değerler; örgütün ilkelerini, davranış kurallarını ve yönetim biçimini ifade etmektedir. Bu özellikleri nedeniyle örgütsel temel değerler araştırılması gereken önemli bir konudur. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki devlet üniversitelerinin stratejik planlarda beyan edilen değerler setinin ulusal bağlamda analizini yaparak yasalarda belirtilen değerlerle karşılaştırmasını yapmaktır. Buna göre araştırmada şu iki sorunun cevabı aranmıştır:

- Türk devlet üniversitelerinin temel değerleri nedir?
- Bu değerlerin, Türkiye Anayasası, Türk Milli Eğitim Kanunu ve Yükseköğretim Kanununda belirtilen eğitimle ilgili değerlerle benzer ve farklılaşan yanları nedir?

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı temel alınmıştır. Araştırmanın deseni, durum çalışması olarak tanımlanmıştır. Durum çalışması, olgu/olay ile içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirlenmediği ancak bir olgunun/olayın kendi gerçek yaşam ortamında derinlemesine incelenmesine olanak veren görgül bir araştırma deseni olarak tanımlanmaktadır (12). Araştırmaya dahil olan üniversitelerin her biri bir durum olarak ele alınmıştır. Analizi yapılan Türk devlet üniversitelerinin değerleri, üniversitelerin internet sayfalarında yayınlanan stratejik planlarında beyan edilen değerler ile sınırlıdır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türk üniversiteleri içinde temel değerleri içeren stratejik planlarını hazırlayan ve bunu paylaşımına açan devlet üniversiteleri oluşturmaktadır. Yapılan taramada stratejik plan hazırlama zorunluluğu olan 94 devlet üniversitesinden 43'ünde bu zorunluluğun yerine getirildiği görülmüştür. Ancak Temmuz 2009 tarihi itibarıyla stratejik planlarında temel değerlerine yer vermeyen iki devlet üniversitesi kapsam dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak temel değerlerin açıklandığı stratejik planları Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nce onaylanan ve bu planları internet üzerinden paylaşımına açılan 41 devlet üniversitesi araştırma kapsamına alınmıştır (13).

Verilerin Toplanması

Araştırmada ihtiyaç duyulan veriler, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve araştırma kapsamındaki devlet üniversitelerinin *İnternet* siteleri tek tek taranarak derlenmiştir. Veriler, örnekleme dahil olan 41 üniversiteye aittir. Araştırmanın analitik süreci üç aşamadan oluşmaktadır: Birinci aşamada üniversitelerin temel değerleri belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci aşamada söz konusu üniversitelerin temel değerler seti, gruplandırılarak incelenmiştir.

Üniversitelerce benimsenen 40 değer kendi içinde gruplandırmak amacıyla 31 öğretim üyesinin görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan görüş almak amacıyla “Uzman Değerlendirme Formu” geliştirilmiştir. Formda uzmandan beklentiler sıralandıktan sonra değerler listesi verilmiştir. Değerlerin karşılarında ise gruplandırılmalarına ilişkin alanlara (boyutlara) yer verilmiştir. Görüşlerine başvurulmuş öğretim üyelerinden bu temel değerleri **kişiler** (üniversitenin çalışanlarına ve paydaşlarla ilişkilere yönelik değerler), **süreçler** (üniversitenin yönetim, karar alma ve hizmet üretimi sürecine ilişkin değerler) ve **performans** (üniversitenin ürettiği hizmet ve/veya ürünlerin kalitesine yönelik değerler) alanlarıyla ilişkilendirerek üç alana ilişkin gruplandırmaları istenmiştir. Bir değer hangi grupta yer alacağına karar vermede değerlendirmeçilerin yarısından fazlasının (16 kişi ve daha fazla) ortak görüşü aranmıştır. Bu ölçütün karşılanmadığı değerlerin hangi grupta yer alacağına karar vermek amacıyla felsefe, sosyoloji, eğitim bilimi ve iktisat alanlarında çalışan toplam altı öğretim üyesinin katıldığı bir yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda alanlara, kişilerin katılım oranları ile kavramsal anlamları tartışılmış ve karar vermede değerlerin hangi grupta yer alacağına birlikte karar verilmiştir.

Üçüncü aşamada ise üniversitelerin temel değerleri ile Anayasa ve kanunlarla (Milli Eğitim Termel Kanunu ve Yükseköğretim Kanunu) belirlenen Türk Milli Eğitiminin temel değer ve ilkeleriyle karşılaştırılmıştır. Veriler doküman analizi ile betimlenmiştir.

3. Bulgular

Türk Devlet Üniversitelerinde Değerler

Araştırma kapsamındaki 41 devlet üniversitesinin stratejik planlarında yer alan temel değerlerin dağılımında bazı farklılıklar görülmektedir. Örneğin, üniversitelerden birinde sadece üç temel değerden söz edilirken bir başka üniversitede 24 temel değere atıf vardır. Üniversitelerin stratejik planlarında yer alan temel değerlerin dağılımı Tablo 1 de verilmiştir.

Üniversitelerde en çok vurgu yapılan değer, “Toplumsal sorumluluk”tur. Üniversitelerin %76’sı bu değeri benimsemektedir. “Katılımcılık” değerinin üniversitelerin %73’i tarafından benimsendiği görülmüştür. Daha sonra en fazla benimsenen beş değer sırasıyla “Şeffaflık, hesap verebilirlik” (%71), “Yenilikçilik” (%56), “Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık” (%49), “Etik değerlere bağlılık” (%49) ve “Çevre bilinci” (%46)’dır.

“Mükemmeliyetçilik” ve “Bilimsellik” değerlerinin, 15 (%37) üniversitece, benimsendiği; “Evrensellik” ve “Kalite anlayışı” değerlerinin ise 14 (%34) üniversite tarafından kabul edildiği görülmektedir. Değerlerden “çağdaşlık” ve “İnsan odaklılık” değerlerinin 12 (%29); “İnsan haklarına saygılı” ve “Yurtseverlik” değerlerinin 11 (%27) üniversitece bimsenmediği belirlenmiştir. “Adalet”, “Akademik özgürlük”

ve ‐Liyakat‐ değerlerinin 10 (%24); ‐Güvenirlilik‐, ‐Sürekli gelişme‐ ve ‐Fırsat e‐ değerlerini 9 (%22); ‐Paylaşımıcılık‐ ve ‐Dayanışma‐ değerlerinin 8 (%20); ‐Verimlilik‐ değerinin 7 (%17) üniversite tarafından benimsendiği görülmektedir. ‐Öğrenci odaklılık‐, ‐Hukuka bağlılık‐ ve ‐Yaşam boyu eğitim‐ değerlerinin 6 (%15), ‐Memnuniyet‐ ve ‐Kurum aidiyeti‐ değerlerinin (%12); ‐Liderlik‐ ve ‐Nitelikli eğitim‐ değerlerinin 4 (%10), ‐Araştırmacılık‐, ‐Girişimcilik‐, ‐Estetik duyarlılık‐, ‐Akılcılık‐ ve ‐Başarıyı ödüllendirme‐ değerlerinin ise 3 (%7) üniversite tarafından benimsenen değerler olarak beyan edildiği görülmektedir.

Üniversitelerde en az vurgulanan dört değer ise sırasıyla ‐İyi insan olma‐ (n=2), ‐Nesnellik‐ (n=2), ‐Takım ruhu‐ (n=2) ve ‐İletişimde empati‐ (n=1)dir.

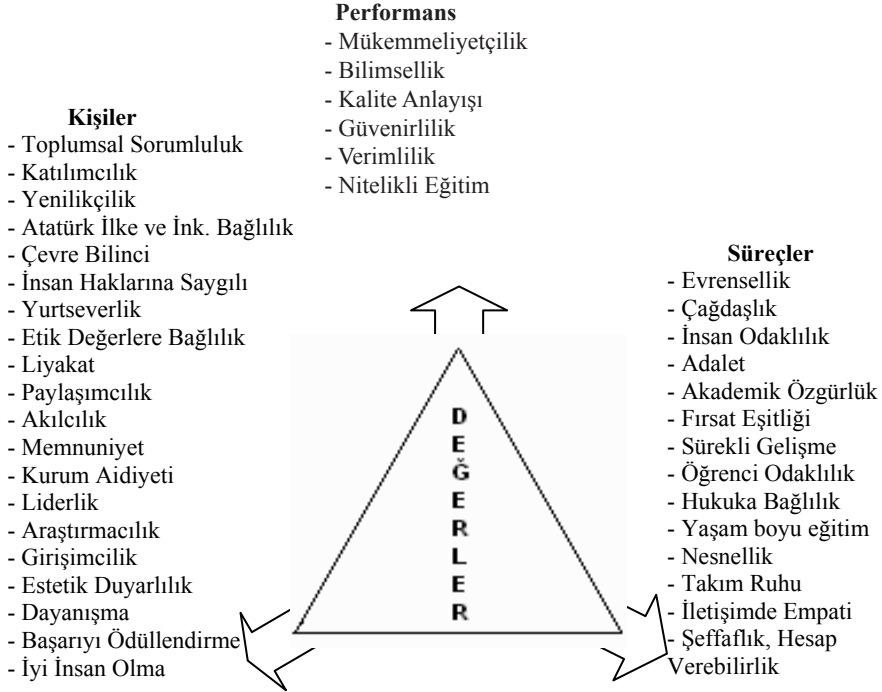
Tablo 1. Türk Üniversitelerinde Değerlerin Dağılımı

Değerler	Sayı	Üniversite	Değerler	Sayı	Üniversite
		(n=41) içindeki %			(n=41) içindeki %
Toplumsal Sorumluluk	31	76	Sürekli Gelişme	9	22
Katılımcılık	30	73	Paylaşımıcılık	8	20
Şeffaflık, Hesap	29	71	Dayanışma	8	20
Verebilirlik	29	71	Verimlilik	7	17
Yenilikçilik	23	56	Öğrenci Odaklılık	6	15
Atatürk İlke ve İnk.	20	49	Hukuka Bağlılık	6	15
Bağlılık	20	49	Yaşam Boyu Eğitim	6	15
Etik Değerlere Bağlılık	20	49	Memnuniyet	5	12
Çevre Bilinci	19	46	Kurum Aidiyeti	5	12
Mükemmeliyetçilik	15	37	Liderlik	4	10
Bilimsellik	15	37	Nitelikli Eğitim	4	10
Evrensellik	14	34	Araştırmacılık	3	7
Kalite Anlayışı	14	34	Girişimcilik	3	7
Çağdaşlık	12	29	Estetik Duyarlılık	3	7
İnsan Odaklılık	12	29	Akılcılık	3	7
İnsan Haklarına Saygılı	11	27	Başarıyı	3	7
Yurtseverlik	11	27	Ödüllendirme	3	7
Adalet	10	24	İyi İnsan Olma	2	5
Akademik Özgürlük	10	24	Nesnellik	2	5
Liyakat	10	24	Takım Ruhu	2	5
Güvenirlilik	9	22	İletişimde Empati	1	2
Fırsat eşitliği	9	22			

Değerlerin Gruplandırılması

Yapılan ilk çalışmada görüşlerine başvuru alan 31 öğretim üyesinin yarısından fazlasının üzerinde ortaklaştığı, 23 değer; ortaklaşmadığı, 17 değer olduğu belirlen-

miştir. Üzerinde ortaklaşılmayan değerler (*Yenilikçilik ve Yaratıcılık, Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık, Bilimsellik, Çağdaşlık, İnsan Odaklılık, Akademik Özgürlük, Güvenirlilik, Fırsat Eşitliği, Sürekli Gelişme, Paylaşıcılık, Öğrenci Odaklılık, Yaşam Boyu Eğitim, Liderlik, Nitelikli Eğitim, Araştırmacılık, Girişimcilik, Takım Ruhu*) için farklı alan uzmanlarının katılımı ile tartışmalara dayalı yuvarlak masa toplantısı yapılmıştır. Her iki çalışmanın ortak sonucu olarak değerler, Şekil 1’de görüldüğü gibi “Performans”, “Kişiler” ve “Süreçler” olmak üzere üç boyutta toplanmıştır.



Şekil 1- Devlet üniversitelerinin değerlerinin gruplandırılması

Türk devlet üniversitelerinin “*ürettiği hizmet ve/veya ürünlerin kalitesine yönelik*” performans ile ilgili değerler aşağıda Tablo 2’de verilmiştir. Üniversitelerin performans ile ilgili değerler dağılımında öne çıkan ilk 2 değer, “Mükemmellik” ve “Bilimsellik” 15 üniversitece benimsenmiştir. Performans kategorisinde en az tercih edilen “Nitelikli Eğitim” 4 üniversitece benimsenen değerdir.

Tablo 2. Performans ile ilgili değerler

Değerler	Sayı
Mükemmeliyetçilik	15
Bilimsellik	15
Kalite Anlayışı	14
Güvenirlilik	9
Verimlilik	7
Nitelikli Eğitim	4

Üniversitelerinin “*yönetim, karar alma ve hizmet üretimi*” sürecine ilişkin süreçlerle ilgili 14 değer, Tablo 3’de verilmiştir. 41 üniversitenin süreçler ile ilgili değerler dağılımında öne çıkan ilk değer “Şeffaflık, Hesap Verebilirlik” olup, süreçlerle ilgili diğer değerlere göre oldukça yüksek bir kabul düzeyine sahip olduğu ifade edilebilir. “Evensellik” 14 üniversite tarafından, “Çağdaşlık” ve “İnsan odaklılık” değerleri ise 12 üniversiteye paylaşılan değerlerdir. Mevcut verilere göre en az vurgulanan süreçler ile ilgili üç değerden “Nesnellik”, “Takım Ruhu” en fazla iki üniversiteye paylaşılan değerler olduğu, “İletişimde Empati” değerinin ise bir üniversiteye benimsendiği görülmektedir.

Tablo 3. Süreçler ile ilgili değerler

Değerler	Sayı
Şeffaflık, Hesap Verebilirlik	29
Evensellik	14
Çağdaşlık	12
İnsan Odaklılık	12
Adalet	10
Akademik Özgürlük	10
Fırsat Eşitliği	9
Sürekli Gelişme	9
Öğrenci Odaklılık	6
Hukuka Bağlılık	6
Yaşam Boyu Eğitim	6
Nesnellik	2
Takım Ruhu	2
İletişimde Empati	1

Üniversitenin “*çalışanlarına ve paydaşlarla ilişkilere yönelik*” kişiler ile ilgili 20 değer Tablo 4’te verilmiştir. 31 üniversite tarafından kabul edilen kişiler ile ilgili “Toplumsal sorumluluk” değeri hem değerlerin genelinde hem de kişiler ile

ilgili grupta en fazla kabul gören değerdir. Bu değerden sonra gelen “Katılımcılık” değeri de 30 üniversite tarafından paylaşılan ve hem değerlerin genelinde hem de kişiler ile ilgili grupta ikinci sırada kabul gören değerdir. Kişilerle ilgili değerlerden “yenilikçilik”, “Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık”, “Etik Değerlere Bağlılık” ve “Çevre Bilinci” değerleri de değerlerin genelinde ilk yediye giren değerler arasındadır. Kişiler ile ilgili son 6 değer değerlerin genelinde de son sıralardadır.

Tablo 4. Kişilerle ilgili değerler

Değerler	Sayı
1. Toplumsal Sorumluluk	31
2. Katılımcılık	30
3. Yenilikçilik	23
4. Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık	20
5. Etik Değerlere Bağlılık	20
6. Çevre Bilinci	19
7. İnsan Haklarına Saygılı	11
8. Yurtseverlik	11
9. Liyakat	10
10. Paylaşımçılık	8
11. İş Birliği ve Dayanışma	8
12. Memnuniyet	5
13. Kurum Aidiyeti	5
14. Liderlik	4
15. Araştırmacılık	3
16. Girişimcilik	3
17. Estetik Duyarlılık	3
18. Akılcılık	3
19. Başarıyı Ödüllendirme	3
20. İyi İnsan Olma	2

Üniversitelerin Değerleri ile Yasalarda Belirtilen Değerlerin Karşılaştırılması

Türk devlet üniversitelerinin değerleri ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda belirtilen eğitimle ilgili değerler Tablo 5’te verilmiştir. Anayasanın 42.ve 130. maddeleri ile Yükseköğretim Kanununun 5. maddesinde yer alan ana ilkeler ile Millî Eğitim Temel Kanununun 14 Temel İlkesi bu tabloda yer almaktadır (14). Çalışmada, adı geçen kanunlarda belirtilen temel ilkeler eğitimle ilgili temel değerler olarak ele alınmıştır. 41 devlet üniversitesince benimsenen temel değerlerden “Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık, Çağdaşlık, Yenilikçilik, Bilimsellik, Evrensellik, İnsan Haklarına Saygılı, Nitelikli Eğitim, Araştırmacılık, Fırsat ve İmkân Eşitliği” olmak üzere 9 değer Ana-

yasada ve kanunlarda da yer almaktadır. Bu değerlerden *Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık ve Bilimsellik* hem üniversite değerleri arasında hem de Anayasa ve kanunlarda yer almaktadır. Anayasa ve kanunlarda geçen diğer 14 değerün üniversitelerin temel değerleri arasında yer almamaktadır.

Tablo 5. Yasalarda Belirtilen Eğitimle İlgili Değerler

Değerler	Anayasa	1739 SK	2547 SK
1. Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık	X	X	X
2. Çağdaşlık	X		X
3. Milli ve Kültürel Değerlere Bağlılık			X
4. Topluma Katkı	X		X
5. Yenilikçilik			X
6. Bilimsellik	X	X	X
7. Evrensellik			X
8. İnsan Haklarına Saygılı			X
9. Özgürlük	X		X
10. Laiklik		X	
11. Genellik ve Eşitlik		X	
12. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları		X	
13. Yöneltilme		X	
14. Nitelikli eğitim			X
15. Araştırmacılık	X		X
16. Eğitim Hakkı	X	X	
17. Fırsat ve İmkan Eşitliği		X	X
18. Süreklilik		X	X
19. Demokrasi Eğitimi		X	
20. Planlılık		X	X
21. Karma Eğitim		X	X
22. Eğitim Kampüsleri Okul Aile İş Birliği		X	
23. Her yerde Eğitim		X	

4. Sonuçlar ve Tartışma

Devlet üniversitelerinin değerlerinde öne çıkan ilk yedi değer; “Toplumsal sorumluluk”, “Katılımcılık”, “Şeffaflık. Hesap verebilirlik”, “Yenilikçilik”, “Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık”, “Etik değerlere Bağlılık” ve “Çevre Bilinci” olarak sıralanmıştır. Bu değerlerden “Şeffaflık, Hesap verebilirlik” hariç diğer değerler, üniversitenin çalışanlarına ve paydaşlarla ilişkilere yönelik kişiler ile ilgili değerlerdir. Buradan üniversitelerin yapısal olarak açık ve sosyal örgütler olması, ülkenin gündemini içselleştirerek (15) ülkenin toplumsal sorunlarına en üst düzeyde duyarlı olduğu sonucu çıkmaktadır. Yeni kamu yönetimi ilkeleri olarak nitelendirilen “katılımcılık, saydamlık, hesap verebilirlik” ilkeleri (16) üniversitelerin öne çıkan değerleri olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Yükseköğretim Kurulunun, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu karşısındaki yükümlülüklerinin etkisi özellikle “Katılımcılık”, “Şeffaflık, Hesap Verebilirlik” değerlerinin ön sıralarda olmasında etkili olduğu söylenebilir (17).

Üniversitelerin toplumun kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi büyük ölçüde toplumun üniversiteye güven duymasına bağlıdır. Üniversite toplumun güven duyulan kurumlar ölçeğinde güven sıkalasında (Güven sıkalası: Hiç güvenmiyor 0 ile Tam güveniyor 10 arasında değer almakta.) 2001 (5.6) ve 2004 (6.6) yıllarında yapılan iki çalışmanın bulgularına göre üst basamaklarda yer almaktadır. Bu saptama üniversitelerin topluma öncülük edebilme potansiyelini taşıdığını göstermesi bakımından anlamlıdır. Bu da üniversitelerin içinde yer aldıkları çevresinin geliştirilmesinde etkin bir rol oynaması sorumluluğunu ortaya koymaktadır (18).

“Katılımcılık” değerinin üst sıralarda olmasının temelinde esnek, çoğulcu, iş birliğine açık ve şeffaf bir çevre yaratma anlayışıyla üniversite çalışanlarının bireysel özellik ve idealizimlerini koruyarak her kademede yönetim süreçlerine katılma düşüncesinin olduğu ifade edilebilir.

Üniversitenin etkili, yaratıcı ve bilimin üst sınırında disiplinler arası araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin içinde yer almak düşüncesi, “Yenilikçilik” değerini önemli kılmaktadır. Bu değer öne çıkmasında çok hızlı gelişen dünyamızda birçok alanda olduğu gibi yükseköğretim alanında da rekabetin yoğun olduğu bir ortamda üniversitelerin hayatta kalabilmeleri eğitim ve araştırma faaliyetlerinde rekabet edebilir olmaları ve değişim ve eğilimleri yakından izleyerek, kendi kurumlarında da gerekli adımları atmaları düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir (19). Çünkü günümüzde bir toplumun gelişmişlik derecesi yükseköğretim sisteminin nitelikleriyle yakından ilişkilidir. Ülkenin gelişmiş bir insan kaynağına sahip olması dünyadaki dönüşümlere uyum sağlama ve fırsatları değerlendirme olanaklarını artırmakta ve gelişmesini hızlandırabilmenin yanında gerek bilim ve teknoloji gerekse organizasyon alanlarında yenilikçilik kapasitesini de geliştirmektedir (18).

Türk Yükseköğretim sistemini düzenleyen Anayasa ve Milli Eğitim Temel Ka-

nunu ile Yükseköğretim Kanununda ifadesini bulan “Atatürk İlke ve İnkılâplarına Bağlılık” ilkesinin üniversitelerin kurumsal temelleri arasında üst sıralarda yer alması doğaldır. 41 Devlet üniversitesinden 20 üniversite bu değere yer vermiştir. Bu üniversitelerden “ laiklik”ve “laik cumhuriyet” ifadelerini kullanan üç üniversite de bu kapsamda değerlendirilmiştir.

“Etik Değerlere Bağlılık” değeri, toplumun üniversitelere olan güveninin yitirilmemesi hatta daha da geliştirilmesi gereken bir özelliktir. Bunun için etik standartların üniversiteler tarafından üzerinde odaya sağlanarak geliştirilmiş ve akademik topluluğun bunu içselleştirmiş olması beklenir (18).

Kamu hizmeti reformuna ilişkin literatürde “Hesap Verebilirlik” şeffaflık ilkesiyle ilişkili olarak yükseköğretim kurumlarının yöneticilerinin. kurum içi ve kurum dışı paydaşlara ve topluma hesap verebilme ve bu ilkenin uygulanmasını mümkün kılacak bilgi üretme ve bilgi verme süreç ve yöntemlerini kurmak ve işletmekle yükümlüdür. Brown (akt. Evans.) “Yüksek Eğitimde Hesap Sorulabilirlik” konulu konferansında hesap verebilirliği, “ söz konusu kurum ya da akademik birimle ilgili olarak kamuoyuna- olumlu ya da olumsuz – önemli ve gözle görülür sonuçlar içeren bir rapor sunabilmek” olarak tanımlamıştır (20). Örgütün yönetim, karar alma, hizmet üretim sürecine ilişkin **süreçler** ile ilgili bu değer 30 üniversitece benimsenmiştir. Bu değer en üst sıralarda yer almasının nedeni olarak kamu idari reform çalışmaları doğrultusunda yürütülen çalışmaların ve hukuki düzenlemelerin de etkisi olduğu söylenebilir.

Devlet üniversitelerince benimsenen değerlerin gruplandırılmasına bakıldığında belirlenen 40 temel değer **kişiler** (Üniversitenin çalışanlarına ve paydaşlarla ilişkilere yönelik değerler)ile ilgili bulunan 20, **süreçler** (Üniversitenin yönetim, karar alma ve hizmet üretimi sürecine ilişkin değerler.) ile ilgili bulunan 14 ve **performans** (Üniversitenin ürettiği hizmet ve/veya ürünlerin kalitesine yönelik değerler.) ile ilgili bulunan 4 değerdir. Değerler dağılımında öne çıkan ilk 7 değerden 6 değer kişiler ile ilgili kategoride, 1 değer süreçler ile ilgili kategoride yer alırken performans ile ilgili değerlerden kategorisinde ilk sırada yer alan “Mükemmeliyetçilik” ve “Bilimsellik” değerleri genel sıralamada 8 ve 9. sırada olup 41 üniversitenin 15 tarafından benimsenmiştir.

Bu çalışma sonunda örgütsel değerler yönüyle üniversitelerde kişiler ile ilgili değerlerin önemsendiği. ön planda tutulduğu söylenebilir. Büyük ölçüde kamu kaynağı kullanan üniversitelerin, kamu alanında saygınlığını koruyabilmesi ve kamu kaynağının etkin kullanımı konusunda başarılı bir örnek oluşturabilmesi için çalışanlarıyla ve paydaşlarıyla ilişkilere yönelik değerleri benimsemesi doğaldır (18). Ayrıca örgütsel değerlerin “niceliksel olmaktan çok niteliksel” olması (2) ilişkilere yönelik olan kişiler ile ilgili değerlerin daha çok benimsenmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

Türk yükseköğretimini düzenleyen hukuki metinlerde yer alan ilke ve değerlerle üniversitelerin temel değerlerinden örtüşen değer ifadesi yarısından azdır. Bu da üni-

versitenin değişim geçirmesinden; özgü temel değerlerinin akademik etkinliklerinin derinliklerinde yattığı söylenebilir(15)

Üniversitelerin günümüzün sosyal ve ekonomik koşullarına göre değişen doğası, geleneksel hedefleriyle çağdaş dünyanın değişen öncelikleriyle karşı karşıya kalmaktadır (20). Bu nedenle üniversitelerin sahip olduğu değerler ve bu değerlere yükledikleri anlamlar, örgütsel düzeyde araştırılması gereken konulardır. Devlet üniversitelerinin benimsediği temel değerlerin üniversitenin vizyonunun gerçekleştirilmesini sağlayacak nitelikte olup olmadığı, b) iç ve dış paydaşlarla paylaşımlı nitelikte olup olmadığı, c) dünyadaki gelişmiş üniversitelerinin değerleriyle ne derece ortaklaşıldığı araştırılabilir diğer konular olarak düşünülmektedir.

5. Kaynaklar

- 1- Başbakanlık, (2004). Strateji Yaşam Rehberi., Ankara
- 2- DPT (2006). **Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu**. DPT Yayını nu:2701, Ankara
- 3- Çalık, T.(2003), Eğitimde Stratejik Planlama ve Okulların Stratejik Planlama Açısından Nitel Değerlendirilmesi, Kastamonu eğitim Dergisi, Cilt 11, (2), 252, Kastamonu
- 4- Küçüksüleymanoğlu, R (2008), Stratejik Planlama Süreci, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 16, (2), 404, Kastamonu
- 5- Sıgı, Ü. (2007), Kamu ve Özel Sektördeki Kişisel ve Örgütsel Değerlerin Uyumlaştırılması Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Sayı:18, 49–62,Muğla
- 6- Başaran, İ. E. (1992). Yönetimde İnsan İlişkileri. Ankara: Gül Yayınevi.
- 7- Erdem, A. R. (2003). Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1,Sayı 4, s.55–72.İstanbul.
- 8- Bursahoğlu, Z. (1991). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. (12. Basım), Pegem Yayınları, Ankara
- 9- Özden, Y. (2002). Eğitimde Yeni Değerler(5.Basım) Peğem Yayınları, Ankara
- 10- Akbaba-Altun, S.(2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1,Sayı 1, s.7–18.İstanbul
- 11- YÖK, (2007). Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Rehberi, YÖDEK, Ankara.
- 12- Yıldırım,A., Şimşek H. (2000) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları, Ankara
- 13- DPT , Kamuda Stratejik Yönetim. <http://www.sp.gov.tr/default.asp>, Erişim Tarihi: 1.Temmuz.2009
- 14- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası(Komisyon Raporları ve Madde Gereçleri)
- 15- Barnett, R.(2008).Üniversitede İdeoloji İle Yaşamak. (Çeviren; Sema EREN), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

- 16- Erkan, V. (2008). Kamu Kuruluşlarında Stratejik Planlama “Türkiye Uygulaması ve Kuruluşlarda Başarıyı Etkileyen Faktörler”, DPT yayın nu:2757, Ankara
- 17- Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu. <http://www.sp.gov.tr/mevzuat.html#kanun>. Erişim Tarihi:23 Haziran 2009
- 18- YÖK, (2007).Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi YÖK, Yayın nu:2007-1, Ankara <http://www.sp.gov.tr/default.asp>. İnd. tar. 23 Haziran 2009
- 19- ÇELİK, T. (2009), “Yükseköğretimin İlke ve Araçları”, www.emu.edu.tr/orgkom/tcelikmission.pdf. Erişim Tarihi: 17.08.2009
- 20- Evans, Gillian R (2007) Akademisyenler ve Gerçek Dünya,(ÇevirenEbru KILIÇ), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul